

Nezaobilazna sintaksa jednostavne rečenice

(Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2017. *Kognitivna gramatika. Knjiga druga. Sintaksa jednostavne rečenice*. Disput. Zagreb. 325 str.)

Autori Branimir Belaj i Goran Tanacković Faletar u izdanju Disputa objavili su drugu od predviđenih triju knjiga *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika*. Prva knjiga *Imenska sintagma i sintaksa padeža* objavljena je 2014. godine, a u ožujku 2017. objavljena je druga knjiga *Sintaksa jednostavne rečenice*. Treća će se knjiga baviti sintaksom zavisnosložene rečenice. Druga knjiga *Sintaksa jednostavne rečenice* podijeljena je u četiri cjeline. Prva se cjelina bavi predikatom, druga dopunama glagola unutar koje su opisani subjekt, objekt (direktni i indirektni), adverbijalne dopune i pridjevske dopune, treća se cjelina bavi modifikatorima, a četvrta pasivom i srodnim konstrukcijama. Kao što se može primijetiti, autori se služe pojmovima *dopuna* i *modifikator*, čime unose novinu u hrvatske gramatike te se time, primjerice, rješava problem određivanja obveznih priložnih oznaka. U knjizi je opis sintaktičkoga ustrojstva jednostavne rečenice temeljen na teorijskim postavkama kognitivne gramatike koja pristupa gramatici kao alatu za simbolizaciju značenja, odnosno smatra da su semantičko-pragmatički odnosi uzrok svake promjene gramatičkih odnosa. U skladu s tim postavkama, autori nijednu gramatičku kategoriju ne smatraju utemeljenom na binarnome načelu, nego na temelju efekta prototipa, odnosno smatraju je radijalnom kategorijom koja se sastoji od prototipnih i rubnih članova, koje je uvijek najteže odrediti, a autori baš tim članovima posvećuju posebnu pozornost.

Na početku prvoga poglavlja *Predikat*, koje je podijeljeno na sedam potpoglavljia, ukratko su objašnjeni temeljni pojmovi i simboli koji su potrebni za razumijevanje opisa predikatnoga ustrojstva u hrvatskome jeziku. Nakon toga se analiziraju suznačnoglagolske konstrukcije (fazni, modalni, perifrastični glagoli) i ističu njihove razlike na shematičnoj razini. Analiziraju se gramatičke kategorije lica i broja te opisuju upotreba i razlike između radnih i trpnih glagolskih pridjeva. Najviše je pozornosti posvećeno kategoriji vremena i načina čiji se opis u mnogočemu razlikuje od opisa u dosadašnjim gramatikama, koje su naglasak stavljale na tvorbu glagolskih oblika. Kao polazište u opisu te kategorije služi epistemički dinamički razvojni model u kojemu se razlikuju polje neposredne, realizirane, projicirane, moguće i nemoguće stvarnosti. Glagolska vremena i načini shvaćaju se kao elaboracijska mjesta koja popunjavaju semantički polovi samoznačnih glagola. Trenutak govorenja jest deiktička točka

u konceptualizaciji vremenskih odnosa. Drugim riječima, središnja je točka neposredna stvarnost koja predstavlja idealiziranu predodžbu zajedničkih znanja i pretpostavaka govornika i sugovornika o izvanjezičnoj stvarnosti, a glavno joj je obilježje procesualnost jer se na temelju novih spoznaja mijenja. Neposredna stvarnost postaje realizirana stvarnost, dok projicirana stvarnost nastaje na temelju znanja o neposrednoj stvarnosti. Iako te činjenice i znanja daju sigurnost o projiciranoj stvarnosti, svejedno postoji svijest o tome da se može drukčije ostvariti, stoga postoji polje moguće stvarnosti, ali i nemoguće koja se ne može ostvariti, ali je bitna za komunikaciju. Tako prezentni oblici otvaraju shematično elaboracijsko mjesto semantičkim polovima samoznačnih glagola u polju neposredne stvarnosti. Rijetko kada dolazi do potpunoga poklapanja realizacije glagolskoga procesa i vremena nastanka iskaza (osim u slučaju performativnih glagola, npr. *proglasiti, narediti, imenovati, zapovjediti* i sl.), ali se jednim svojim dijelom glagolski proces proteže i u tome vremenu zbog čega je moguća upotreba prezenta. Opisana je apsolutna i relativna upotreba prezenta (svevremenost, repetitivnost, prošla sadašnjost i buduća sadašnjost). Futur I. otvara elaboracijsko mjesto u polju projicirane stvarnosti na temelju odnosa prema neposrednoj stvarnosti, a upotreba futura II. i relativna upotreba futura I. smještaju glagolski proces u polje projicirane stvarnosti na temelju odnosa prema prethodno uspostavljenoj projiciranoj stvarnosti. Sličan je odnos perfekta i pluskvamperfekta u polju realizirane stvarnosti, u kojemu elaboracijsko mjesto otvaraju i aorist i imperfekt. Kondicional I. i II. otvaraju mjesta u polju potencijalne stvarnosti, dok imperativ i optativ projiciraju shematične okvire predikatnih ustrojstava u polju projicirane stvarnosti. Autori stavljaju u suodnos glagolske oblike i objašnjavaju koje semantičke implikacije ima upotreba jednoga oblika umjesto drugoga. Primjerice, upotrebom perfekta za izražavanje budućnosti nasuprot futuru I. naglašava se nepovratnost i zadanost rezultativnoga stanja, dok futur I. ne označuje zadane procese, nego visokovjerojatne (npr. *Ako sutra ne dođeš na vrijeme, sve si upropastio.*). Prvo poglavlje završava opisom predikatnoga proširka (sekundarnoga predikata) koji smatraju dodatkom koji je u potpunosti odvojiv od primarnoga predikata te ga strukturno ne mijenja, ali ga dodatno opisuje, odnosno elaborira. Analizirani su glagolski proširci, odnosno glagolski prilog prošli i sadašnji te imenski predikatni proširak, odnosno deskriptivni i rezultativni predikatni proširci.

U poglavlju *Dopune* opisuju se glagolske i pridjevske dopune koje mogu biti obvezne i neobvezne. Glagolske se dopune dijele na dopune u užemu smislu (direktni objekt, indirektni objekt i adverbijalne dopune) i u širem smislu (subjekt). Mora se odmah na početku naglasiti da je u ovoj gramatici dan najopširniji opis subjekta u odnosu na druge hrvatske gramatike. Subjekt je istaknuti

član rečeničnoga ustrojstva čije je temeljno obilježje topikalnost koja obuhvaća četiri međusobno povezana parametra: a) semantičku ulogu sudionika u glagolskome procesu, b) položaj sudionika na empatijskoj hijerarhiji, c) položaj sudionika s obzirom na hijerarhijski odnos lika i pozadine i d) stupanj određenosti sudionika. O odnosu subjekta i hijerarhije semantičkih uloga autori navode da u prototipnim slučajevima ulogu subjekta ima agens koji je pokretač radnje i prva karika u lancu prijenosa energije, koja ide od agensa preko sredstva do pacijensa (*Dijete je napalo psa.*). No ako govornik želi istaknuti druge sudionike u akcijskome lancu, funkciju subjekta mogu imati druge semantičke uloge, primjerice, sredstvo (*Ove škare režu lim debljine 2 mm.*) ili pacijens (*Dijete je napadnuto od psa.*). Empatijaska hijerarhijska ljestvica postavljena je egocentrično, odnosno najistaknutiji je član onaj koji je najsličniji govorniku, a najudaljeniji su apstraktni entiteti. Hijerarhija određenosti postavljena je s obzirom na razgraničenost izvanjezičnoga entiteta u odnosu na okolinu i druge entitete, tako se više na ljestvici nalaze entiteti koji su specifični, zaokruženi i jasno razgraničeni od okoline te poznati govorniku i sugovorniku, odnosno vizualno i/ili konceptualno dostupni. Tako će određeni pridjev biti više na ljestvici jer se njime profilira konkretan izvanjezični entitet, odnosno nositelj kojega svojstva (*Maleni je ispružio ruku i tražio novac od prolaznika.*), za razliku od neodređenoga pridjeva kojim se profilira tek svojstvo, a ne nositelj toga svojstva (**Malen je ispružio ruku i tražio novac od prolaznika.*). S obzirom na stupanj specifičnosti neodređene zamjenice *neki* i *nekakav* (*Neki čovjek na ulici upitao me koliko je sati.*) bolji su kandidat za ulogu subjekta u odnosu na zamjenice *bilo koji* i *bilo kakav* (**Bilo koji čovjek na ulici upitao me koliko je sati.*), koje su i neodređene i nespecifične. U vezi s odnosom lika i pozadine autori navode da status lika, a time i subjekta, dobiva entitet čiji je položaj ili koja druga značajka slabije poznata promatraču, odnosno govorniku, dok će status pozadine dobiti entitet koji mu je poznat i prostorno stabilniji, odnosno zauzima određeni položaj duže vrijeme (*Bicikl je pokraj ograde.* nasuprot *???Ograda je pokraj bicikla.*). U sljedećim potpoglavljima autori se bave problematičnim i nedovoljno objašnjenim mjestima hrvatske sintakse, kao što su bezlične konstrukcije s meteorološkim glagolima i egzistencijalnim glagolima *biti* i *imati* u kojima izostaje sročnost subjekta i predikata te rečenicama s dvjema nominativnim imenskim skupinama od kojih su obje potencijalni kandidati za funkciju subjekta, a koje nazivaju binominativnim konstrukcijama (npr. *Ubojica je mjesni liječnik.*).

Direktni se objekt određuje kao druga najistaknutija gramatička relacija koja skupa sa subjektom čini kategoriju fokalnih sudionika. Za direktni je objekt ključan parametar odnosa lika i pozadine prema kojemu se objekt određuje kao orijentir ili lik drugoga plana, dok je subjekt lik prvoga plana. Sami auto-

ri navode da je cilj poglavlja o direktnome objektu analiza najproblematičnijih i najzanimljivijih sintaktičkih pitanja, a ne popisivanje i opisivanje gramatičkih sredstava za izražavanje objekta, te se toga obećanja zaista i drže. Udaljuju se od tradicionalnoga shvaćanja kategorije prijelaznosti i prijelaznih glagola prema kojemu su samo glagoli koji imaju objekt u akuzativu prijelazni, dok su drugi glagoli neprijelazni, te određuju prijelaznost kao kategoriju koja ovisi o konstrukciji u cjelini, a ne samo o glagolu i njegovoj dopuni. Prototipna prijelazna konstrukcija uspostavlja se kombinacijom modela biljarske kugle (prijenos energije u događajnome lancu), modela pozornice i modela semantičkih uloga. U opisu direktnoga objekta autori polaze od prototipnih primjera, u kojima je objekt konkretan, zaseban entitet na koji prelazi energija od subjekta koji je pokretač radnje, prema rubnijima, odnosno konstrukcijama s generičkim značenjem u kojima je naglasak na samoj radnji, a ne na pacijensu ili temi, stoga su implicitno prijelazne. Primjerice, konstrukcije tipa *On pjeva/piše/šverca.*, koje uključuju više poznatih referenata kao potencijalnih objekata, zatim *On kopa (zemlju).*, u kojima je izbor objekta sužen, te *On pije (alkoholna pića /*vodu / *sokove).*, u kojima je formalno moguće više objekata, ali se odabire jedan prototipni. Posebno je vrijedan opis rubnih tipova objekta i objašnjenja temeljena na (ne)odvojenosti subjekta i objekta i njihovoj neagentivnosti. Tako autori analiziraju primjere u kojima se subjekt i objekt jasno ne razlikuju, odnosno riječ je o odnosu dijela i cjeline ili o istome entitetu (npr. *Termometar je očitao trideset i pet stupnjeva.*), kao što je slučaj tercijarnopovratnih glagola (npr. *brijati se, umivati se*) koji nemaju mogućnost pasivizacije. Bave se i unutrašnjim (tautološkim) ili srodnim objektima (*bol bolovati, život živjeti*) koji su efirani, odnosno rezultat su same radnje i ne postoje neovisno o njoj, a dodavanjem modifikatora postaju prijelazne konstrukcije (*On je živio težak život.*), što objašnjavaju time da se modificirani unutarnji objekt poima kao odvojeni entitet u lancu radnje. Kategoriju prijelaznosti analiziraju i s obzirom na agentnost subjekta, tako mogućnost pasivizacije nemaju rečenice u kojima je subjekt kakva prostorna ili vremenska odrednica (*Srednji vijek žrtvuje vjeri dostojanstvo razuma. / *Dostojanstvo razuma žrtvovano je vjeri od (strane) srednjeg vijeka / srednjim vijekom.*) i rečenice s perceptivnim ili kognitivnim glagolima (*čuti, slušati, vidjeti, znati, željeti, voljeti* i sl.) u kojima je subjekt doživljavač, a koje se razlikuju s obzirom na stupanj prihvatljivosti pasivnih konstrukcija ovisno o dinamičnosti i namjeri subjekta te o glagolskome vidu. Opis rubnih prijelaznih konstrukcija završava analizom dekomponiranoga predikata koji se sastoji od perifraznih glagola *pretrpjeti, doživjeti, dobiti* i *primiti* i odglagolne imenice (*dobiti / primiti udarac = biti udaren*), a koje karakterizira obrnuti tijek energije od neaktivnoga aktanta s ulogom pacijensa i/ili doživljavača ili primatelja

i posjednika do dopune s ulogom teme. U vezi s glagolima koji imaju dvije besprijedložne akuzativne dopune (npr. (*na/pod*)učiti, *podučavati*, (*za*)tražiti, (*za*)moliti, (*u/is/pro*)pitati) raspravlja se je li riječ o dvama direktnim objektima ili ako nije, koja se imenska skupina u akuzativu smatra direktnim objektom. Odbacuju pretpostavku da je riječ o dvama direktnim objektima, no ne prihvaćaju ni pretpostavku da se uza sve navedene glagole osoba kategorički smatra direktnim objektom, dok predmet daljim. Tako na temelju testa parafraze i ispuštivosti te stupnja zahvaćenosti entiteta radnjom zaključuju da je direktni objekt druga akuzativna dopuna, uz iznimku glagola *podučavati/podučiti* jer objekt koji označuje osobu ima ulogu pacijensa, a zatim i doživljavača, koje podrazumijevaju visok stupanj zahvaćenosti entiteta radnjom. Parametar (ne)određenosti ključan je za analizu odnosa dijelnoga i slavenskoga genitiva, koji su neodređeni i neomeđeni, te direktnoga objekta u akuzativu, koji je određen i omeđen, odnosno objekt je zahvaćen u cjelini. Posebice je zanimljiva analiza glagola *igrati* i njegove dopune u akuzativu, ako je riječ o igri kao omeđenome entitetu (*Igrali su poker/*pokera.*), i dijelnome genitivu, ako je riječ o neomeđenome entitetu (*Igrali su lovice/*lovicu.*), kao i analiza dopuna glagola *dotaknuti / dotaknuti se* i *prihvatiti / prihvatiti se* (*Dotaknuo se teme. / Dotaknuo je temu.*).

U dijelu o indirektnome objektu analiziraju se besprijedložni indirektni objekt u genitivu, u dativu i u instrumentalu, prijedložni objekti, konstrukcije s više objekata te obvezne adverbijalne dopune. Indirektni se objekt razlikuje od direktnoga po stupnju ili načinu zahvaćenosti glagolskom radnjom. Prijelaznu kategoriju između direktnoga i indirektnoga objekta predstavljaju sativni glagoli s prefiksom *na-* uz koje je objekt izravno uključen u radnju (*najesti se, napiti se* i sl.), a bliski su im glagoli *dočepati se, domoći se* i *dokopati se*. Manje je zahvaćen objekt uz glagole *sjećati se, dosjetiti se* i *prisjetiti se*, kao i uz glagole uz koje objekt, odnosno genitivna dopuna označuje uzročnike negativnoga emocionalnoga stanja zbog čega se subjekt s ulogom doživljavača i agensa želi udaljiti od objekta (*osloboditi se, riješiti se* i sl.), a slični su im glagoli uz koje objekt označuje negativnu emociju subjekta s ulogom doživljavača (*bojati se, stidjeti se, čuvati se* i sl.). Indirektni objekt u dativu najčešće ima ulogu doživljavača koji je entitet zahvaćen radnjom ili je radnja usmjerena prema njemu, ali i ulogu teme (*Veselim se ljetu.*) i cilja (*Primaknuo se prozoru.*). Autori posebnu pozornost posvećuju sintaktičkomu statusu dativnih dopuna u neraščlanjenim rečenicama koje određuju kao jedno od najproblematičnijih pitanja jednostavne rečenice. Točnije, u konstrukcijama s kopulativnim glagolom i prilogom ili adverbijaliziranom imenicom (*Vruće mi je.*) i u konstrukcijama s glagolima koji označuju različite psihičke ili fiziološke procese (*Spava mi se.*) u kojima dativna dopuna ima semantička i pragmatička obilježja subjekta, ali ne i

morfosintaktička. Autori pokazuju da nije riječ o suprotstavljenosti tih obilježja, nego da dativna dopuna zaista ima semantička obilježja objekta koja proizlaze iz toga što je dativom označen referent zahvaćen deagentiviziranim procesom, odnosno procesom u kojemu je detopikaliziran pokretač radnje u izvornoj domeni, a činjenica da se često određuje kao subjekt „proizlazi iz statusa doživljavača kao aktivnoga sudionika u ciljnoj domeni” (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 205). Prototipnim instrumentalom u kategoriji objekta smatraju instrumental koji ne nosi ulogu sredstva, nego pacijensa ili teme (*vladati Hrvatskom, raspolagati imovinom, zalupiti vratima* i sl.). Jedan od problema s kojim se susreću svi koji pokušavaju odrediti sintaktičku funkciju rečeničnih članova jest razlikovanje besprijedložnoga instrumentala s ulogom sredstva kao dopune ili adverbijalnoga modifikatora, odnosno dodatka. Autori razlikuju instrumental imanentnoga sredstva i instrumental neimanentnoga sredstva ili posrednički instrumental. Instrumental imanentnoga sredstva dopuna je glagola koji ga zahtijeva svojim leksičko-gramatičkim svojstvima, odnosno indirektni objekt te odgovara na pitanje *čime?*, dok je neimanentno sredstvo adverbijal, odnosno modifikator i odgovara na pitanje *čime?*, ali i *kako?* i *zbog čega?*. Također navode da je veća vjerojatnost određivanja sredstva kao imanentnoga ako je izbor sredstva uz određeni glagol suženiji (primjerice, uz glagole pomicanja dijelova tijela – *odmahnuti rukom*). U instrumental neimanentnoga sredstva ubraja se instrumental uz glagole *jesti, kopati, čistiti, prati, rezati* i sl. Pokazatelj da je riječ o neimanentnome sredstvu jest i mogućnost parafraze prijedlozima *pomoću, putem* ili *preko*, u vezi s kojima navode ograničenja njihove upotrebe, kao i vjerojatnost načinske ili uzročne interpretacije. Mnogo je pozornosti posvećeno tzv. subjektnomu instrumentalu koji se pojavljuje u pasivnim konstrukcijama u kojima su instrumentalom označene kakve prirodne sile, apstraktni uzročnici određenih psihičkih stanja subjekta i ne-voljni agensi. Služeći se pojmovima unutarnjega i iskustvenoga nezavisnoga i zavisnoga razvrstavanja sudionika, daju odgovor na pitanje zašto se u toj ulozi pojavljuje instrumental kojim je obično obilježeno sredstvo. U vezi s prijedložnim objektima autori objašnjavaju da apstraktnija značenja glagola zahtijevaju obvezne dopune, a osim toga za razlikovanje obvezne prijedložne dopune od neobvezne dopune ili modifikatora služe se parafrazom koja je moguća kada je veza između leksičko-gramatičkih obilježja glagola i dopune slabija.

Dio o prijedložnome objektu autori započinju opisom lokativnih objekata koji mogu biti obvezni (*raspravljati, razmišljati, sanjati, pretjerati, uživati* i sl.) i neobvezni (*Jaja se peku u tavi*). Za razlikovanje genitivnih obveznih i neobveznih dopuna autori se služe parafrazom. Primjerice, objekt s prijedlogom *oko* može se preoblikovati u konstrukciju s objektom u lokativu (*Godina-*

ma mu je pomagao oko pisanja zadaće. / Godinama mu je pomagao u pisanju zadaće.), dok adverbijal uzroka ne može (*Sukobili su se oko tog pitanja. / *Sukobili su se u tom pitanju. / Sukobili su se zbog tog pitanja.*). Zanimljiv je i opis prijedložnih objekata u dativu koji se pojavljuju s prijedlogom *prema* koji se ne može zamijeniti prijedlogom *k* uz glagole koji označuju apstraktnu usmjerenost (*ponašati se, odnositi se, ophoditi se*). Obvezne instrumentalne dopune s prijedlogom *s* pojavljuju se uz glagole čija radnja podrazumijeva sudjelovanje dva-ju ili više aktanata koji su međusobno zahvaćeni radnjom (*sastati se, komunicirati* i sl.), dok uz glagole koji ne podrazumijevaju zahvaćenost aktanata, primjerice glagole kretanja, instrumental je adverbijal društva (*Otišao je s prijateljima u kino.*). Za razlikovanje obvezne dopune od neobvezne uz prijedloge *za* i *nad* služe se postavljanjem pitanja *za* ili *nad čime/kime?* i *zbog čega?*, koje upućuje na to da je prisutno uzročno značenje. Analiza konstrukcija s više objekata posebno je vrijedna jer se navode glagoli koji upravljaju trima objektima te je više pozornosti posvećeno konstrukcijama s direktnim objektom u akuzativu i indirektnim objektom u dativu kojima približno odgovaraju konstrukcije s direktnim objektom u akuzativu i indirektnim objektom u instrumentalu (*Darovao mu je sat za Božić. / Darovao ga je satom za Božić.*), odnosno glagolima koji dopuštaju tzv. dativne alternacije, čemu u hrvatskim gramatikama dosad nije posvećena pozornost. Dokaz da su se autori odlučili baviti pitanjima koja je većina gramatika izbjegavala ili ih se tek doticala pokazuje i analiza adverbijalnih dopuna koje se pojavljuju uz glagole oslabljena ili općenita značenja, a koje je često teško razlikovati od glagola nepotpuna značenja, uz koje je dopuna dio imenskoga predikata (*On stanuje u Zagrebu. nasuprot Dospio je u zatvor.*). Autori razlikuju adverbijalne dopune sa značenjem mjesta, vremena, uzroka, namjene te načina i kvalitete, a navode i glagole s dvjema obveznim adverbijalnim dopunama (*Proboravio je dvije godine u Americi., Proveo je dvije godine u Americi.*). Neobveznim adverbijalnim dopunama određuju mjesne adverbijale uz glagole kretanja kod kojih često dolazi do podudaranja glagolskoga prefiksa i prijedloga (npr. *Došao je do njih.*), ali dopuštaju da se ti izrazi odrede kao adverbijalni modifikatori. Nezadovoljni dosadašnjim određivanjima sintaktičkoga statusa prijedložne skupine *od* + genitiv sa značenjem agensa u pasivnim rečenicama, autori se kritički osvrću na ponuđena rješenja i predlažu da se ona definira kao neobvezna adverbijalna dopuna agentitivnoga uzroka, što je opravdano jer agens zaista jest uzrok radnje, a i sama ablativna konstrukcija nosi uzročno značenje. U dijelu *Pridjevske dopune* autori još jednom pokazuju kako granice među bliskim sintaktičkim kategorijama nisu jasne, nego čine kontinuum, pa tako na jednome kraju kontinuuma stoje dopune s izraženim komplementacijskim obilježjima (dopune glagolskim pridjevima i infini-

tiv, npr. *ispraćen pljeskom i kadar učiniti*), prijelazne kategorije čine modifikacijske dopune (*željan slave*) i dopunski modifikatori (*dobar u duši*), poredbene sintagme i supin (*lijep kao slika, lijep za nevjerovat*), a na drugome se kraju nalaze dopune s izraženim modifikacijskim obilježjima (adverbijali, npr. *tužan zbog odlaska*). Status ovisi o značenju pridjeva i o kontekstu. Pridjev bez neobvezne dopune zadržava svoje značenje (*dobar u duši*), dok ga obvezna dopuna mijenja (*vrijedan i vrijedan poštovanja*).

U trećemu poglavlju naslovljenom *Modifikatori* autori razlikuju kompozitnokonstruktivni obvezne modifikatore i adverbijalne modifikatore. Obveznost kompozitnokonstruktivnih obveznih modifikatora proizlazi iz značenja i odnosa s imenicom ili rečenicom koju modificiraju, a tu se ubrajaju kvalitativni genitiv (*čovjek tamne puti*), vremenski genitiv i akuzativ (*doći sljedećeg petka / sljedeći petak*) i konstrukcije s imenicama *način, okolnost te oblik, stanje, situacija* i sl. (*Uradio je to na sebi svojstven način.*), bez kojih su rečenice neovjerene. Prijelazne su konstrukcije s akuzativom mjere (*kasniti mjesec dana*) i tautološke konstrukcije (*govoriti tihim glasom*) u kojima modifikator može biti izostavljen, a da je rečenica i dalje gramatična, ali se mijenja značenje imenice iz količinskoga adverbijala u direktni objekt (*probdjeti (cijelu) noć*) odnosno naglasak se stavlja na način komunikacije (*govoriti glasom, a ne prstima*). Na kraju se nalaze konstrukcije u kojima obvezni modifikator može biti izostavljen bez promjene značenja ako je poznat iz konteksta, a tu se ubrajaju kvalitativni instrumental (*mladić s nosom – mladić s dugim nosom*) te modifikator uz imenice *način, okolnost, pitanje, slučaj, stvar*. Autori iznose zanimljivu raspravu u vezi s pitanjem zašto konstrukcije s kvalitativnim genitivom ne mogu biti upotrijebljene bez modifikatora, dok je to moguće s instrumentalom. Adverbijalni modifikatori fakultativni su rečenični članovi čije izostavljanje ne utječe na gramatičnost rečenice te nisu kontekstualno uvjetovani, po čemu se razlikuju od obveznih adverbijalnih dopuna. Adverbijalni modifikatori podijeljeni su s obzirom na okolnost koju izražavaju na mjesto, vrijeme, način, uzrok, uvjet, dopuštanje, namjenu, namjeru, društvo, količinu ili mjeru i smjer, a mogu biti izraženi prilogom, padežnim i prijedložno-padežnim izrazima. U poglavlju je istaknuta i dobro opimjerena razlika između adverbijalnih dopuna i adverbijalnih modifikatora, a za njihovo se razlikovanje može poslužiti parafrazom, koju ne dopuštaju adverbijalne dopune jer se uvode po glagolu.

Četrto poglavlje *Pasiv i srodne konstrukcije* obuhvaća analizu dvaju tipova prototipnih pasivnih konstrukcija, točnije perifrastični pasiv i reflektivni ili se-pasiv. Autori analiziraju strukturu pasiva te navode dva kriterija koja zadovoljavaju prototipne pasivne konstrukcije, a to su da je subjektu u pasivu pridruže-

na semantička uloga iz domene trpitelja te da stanje subjekta, odnosno trpitelja proizlazi iz dinamičnoga scenarija aktualiziranoga u trenutku govorenja. U literaturi se perifrastične konstrukcije s trpnim pridjevom dijele na kopulativno-pridjevne, koje ne zadovoljavaju drugi kriterij, i pasivne, koje ga zadovoljavaju. Budući da se u kognitivnoj gramatici jezične pojave ne svrstavaju u kategorije prema binarnome načelu, autori na temelju unutarnjega sudionika pokazuju da se i konstrukcije u kojima trpni pridjev u trenutku govorenja ima pridjevenu funkciju mogu odrediti rubnim konstrukcijama u kategoriji perifrastičnoga pasiva jer je njegova statična funkcija proizašla iz dinamične radnje u prošlosti u kojoj postoji uzročnik. S druge strane, s obzirom na iskustveno razvrstavanje sudionika te će se konstrukcije odrediti kao ne-pasivne kopulativno-pridjevne jer je uzrok kognitivno teško dostupan. Autori zaključuju da je iskustveno razvrstavanje važnije, ali da se ne smije zanemariti ni unutarnje. U drugome dijelu poglavlja bave se rubnim članovima kategorije pasiva, točnije leksičkim pasivom, odnosno tipovima nominaliziranih struktura koje dijele na adverbijalni pasiv (*On je pod kontrolom policije.*), nominativno-kvalitativni pasiv (*Sintaksa je predmet njegovih istraživanja.*), perceptivni pasiv (*Državne financije doživjele su slom.*), perceptivno-posvojni pasiv (*Dobio je posao u bolnici.*) i posvojni pasiv (*On ima plaću deset tisuća kuna.*), te pridjevnim (*Umoran sam od posla.*) i ergativnim pasivnim konstrukcijama (*Čuje se kako bubnjevi udaraju. / Čuje se kako udaraju bubnjeve.*).

Na kraju knjige nalaze se *Završne napomene*, u kojima se sažimlje rečeno te su koristan pregled i podsjetnik na najvažnije jezične pojave koje su opisane, zatim bogat popis literature, kazalo imena i kazalo pojmova.

U gramatici se može dobiti dobar uvid u suvremene sintaktičke teorije, i to funkcionalne (posebice kognitivna gramatika, gramatika uloge i referencije), ali i formalne (generativna sintaksa), čime se lako uočava upućenost autora i širina njihova znanja. Raspravljajući o pojedinome problemu, autori navode rješenja iz drugih hrvatskih gramatika i drugih radova kojima pristupaju kritički te često upozoravaju na nedostatke ili nedosljednosti tih opisa koje dopunjuju rješenjima iz relevantne kognitivnolingvističke literature te vlastitim promišljanjima. Pritom autori nisu isključivi, nego dopuštaju različite interpretacije, naglašavajući da granice među sintaktičkim kategorijama mogu oslabjeti. Najveća vrijednost ove gramatike jest ta što se autori nipošto nisu koncentrirali samo na popisivanje i opisivanje prototipnih ostvaraja pojedinih sintaktičkih kategorija, nego na rubnije, problematične kategorije s kojima jezikoslovci najčešće imaju problema. Tim su se pristupom uhvatili u koštac s nekim problemima o kojima se dosad izbjegavalo raspravljati ili ih se tek doticalo u opisima. Važno

je istaknuti da se autori trude ponuditi odgovor na pitanja koja otvaraju i pojave koje opažaju, pri čemu ne oklijevaju jasno izreći svoje mišljenje. Zbog kritičkoga i polemičkoga tona te otvorenosti autora za različita tumačenja knjiga je i poticaj jezikoslovcima da se bave gramatikom kao fundamentalnom lingvističkom disciplinom, što i sami autori navode kao težnju u *Predgovoru*. Od drugih suvremenih hrvatskih gramatika ova se gramatika razlikuje i po tome što je na kraju dan bogat popis literature, čime se navodi čitatelja da se i sam upusti u proučavanje gramatike. Osim toga mora se naglasiti da autori razvijaju hrvatsko nazivlje jer pojedine nazive uvode u hrvatsku jezikoslovnu terminologiju, navodeći stranu istovrijednicu u zagradi, primjerice, unutarne i iskustveno nezavisno i zavisno razvrstavanje (engl. *intrinsic A/D alignment, experiential A/D alignment*). Knjiga je namijenjena znanstvenicima i studentima jezičnih smjerala, no koncentriranim čitanjem uočava se da je zapravo riječ o vrlo logičnim i intuitivnim opisima koji bi uz nastavnikovu angažiranost mogli pomoći i učenicima u školama da doista shvate pojedine sintaktičke kategorije. Knjiga je ujedno i uzor mladim jezikoslovcima kako u istraživanju pristupiti problemu, odnosno smjernica da kritički prouče literaturu te bez straha ponude svoj odgovor, koji može drugima postati poticaj za daljnju raspravu. Sve navedeno ovu gramatiku čini nezaobilaznom sintaktičkom literaturom.

Ivana Brač

Rječnički prinos staroštokavskomu govoru

(Marija Znika. 2017. *Rječnik podgajačkoga govora*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb. 187 str.)

Marija Znika, dugogodišnja znanstvenica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, sastavila je i objavila rječnik svojega zavičajnoga govora Podravske Podgajaca. Objavivši 2010. prozne leksikografsko-etnografske prinose iz donje Podravine u knjizi *Podgajački zvon*, autorica je na neposredan način zacrtala temelje prema mogućemu dijalektnom rječniku štokavskoga govora. Naime, prozni zapisi materinskoga autoričina govora u toj knjizi izvor su brojnih leksičkih jedinica koje su ostvarenjem ovoga rječnika postale i leksikografski izvor građe ovomu dijalektnomu rječniku. Pišući svoje zapise na materinskome